

Színház.

Palágyi Lajos.

1876—1932.

A nagy Pethes Imre elhunytával — részben az ő elárvult szerepterülete — 1925 tavaszán került a Nemzeti Színház művésztszűkületába, mindjárt az első vonalba s helyét ott a közönség elismerése s a kritika komoly megbecsülése mellett mindvégig meg is tartotta.

Akkor már harmincévi színészi és színigazgatói mult állt mögötte. Sokgyermekes felvidéki, kis iparoscsaládból küzdötte fel magát a vidék egyik legkülönb színjátékjává, majd előbb a miskolci, utóbb pedig a szegedi színház élére. A színészi feladatokat époly odaadással és valódi tehetséggel szolgálta, mint a gondjára bízott nagymultú színházak közműveltségi feladatát.

Itt a fővárosban is nemcsak az együttesben, hanem akárhányszor a rendezői asztal mellett is derekas eredményekkel foglalkoztatták: szélesen átfogó értelmi ereje mindig megtette a magáét. Lényének ez az erősen intellektuális vonása mintegy önként az ú. n. «ész-szerepek» területére utalta s itt láttuk is nem egy jeles teljesítményét: hűvös, kissé szőrszálhasogató Luciferét, konok Jagóját és színes, érdekes Biberachját. De csakhamar kiviláglott, hogy egyénisége leghiánytalanabban nem az ilyen kőszívű emberekben vagy embertelen ördögökben bontakozik ki, akikbe a logikai okoskodás mellékizéből talán túlságosan is sokat vegyített. Valahányszor igazán megragadót nyújtott, mindig olyan szerepében esett meg,

melyben a figura értelmi színezetén a szív melege is átsugárzik. Max Mell Passiójátékának fanatikus várura, *A híd* rezignált bölcseségű József nádora, mindenkéül pedig Jules Romains *Diktátorának* modern királyalakja: ezek voltak hatesztendei budapesti működésének egykönnyen el nem felejthető mestermunkái.

Bizonyos, hogy érett képességeitől még sokat várhattunk, kitűnő ítélete, gazdag stílusismerete, mértéktartó jóízlése a színház legkülönb feladataiban neki még érdemes részt juttathatott volna. Most kidőlt a sorból, époly rettentő testi és lelki gyötrelmek után, mint Pethes Imre, akinek művészi kátéját nemcsak átvette, hanem szívébe is fogadta és hittel-lelkessel követte.

Peer Gynt.

Ibsen drámai költeménye a Nemzeti Színházban.

Tizenöt év alatt más portán lefolyt másfélszáz előadás után Nemzeti Színházunk most ezt a mind jelentőségre, mind jellegzetességre kiemelkedő ibseni művet is örökbe fogadta, úgy véljük, valóban «örökbe», mert a *Peer Gynt* a drámai színpadon szemünkben már egy egész korszakot is őriz, híven és történelmien s a színpadi költészet értékláncolatából többé ki nem ejtethető. A tizenkilencedik századi drámának ehhez fogható reprezentánsa alig akad. Az önmaga ellen lázadó romantikának ez bizonyára egyik legmaradóbb érdekességű megnyilatkozása. Fagyos ironia, nemzeti öntudat, kozmopolita ábrándok, lelkiismeret-

vizsgálat, az érzékek hánykolódása és az evangéliumi szellem megbékélt-sége: itt mind szóhoz jut, csupa olyan szóhoz, mit költőjének ajkára a tizenkilencedik század sugalma kerget s ami felénk akárhányszor már olyan messziről hangzik, mint teszem a Schiller idealisztikus pátosza. A színpadról most is megütötték fülünket ilyen kemény és dacos sorok: Ibsen nagy személyi és korproblémáinak megannyi felszínretörése. «Norvég, még pedig a javából, de világpolgár — hívatásból» — mondatja Peerjével s nekünk múlhatatlanul eszünkbe jut, hogy a költemény hatvanöt évvel ezelőtt keletkezett, egy költészetben romantikus, politikában liberális kor eszmei és fegyveres küzdelmei közepette. Hanem akármily érdekesek a műben ezek a tüneti, korszerű vonások, halhatatlanságáért mégsem ezek kezkeskednek, nem az, ami benne logikum, hanem éppen az érzelmi mozzanatok nagy drámaiságú megragadása. Az ibseni líra, mely drámáinak kemény fegyvelmezetségében legfeljebb ha a fölszín alatt morajlik meg néhánéha, itt, ebben a drámai költeményben, akárhányszor gáttalanul felszakad s megint kiviláglik, hogy a bíráló és szétbontó logikánál az érzés százszor külön építőerő. Ibsenről ez az egy műve bebizonyítja azt, mit annyiszor kétségbevittek s mit az ugyancsak általán «hideg»-nek tartott Goethéről a német pietista író, Johann Heinrich Jung-Stilling mondott legszebben: «Szíve, melyet kevés ember ismer, szintoly nagy, mint esze, melyet mindenki ismer». Az anyai szeretetnek s a női hűségnek Ibsen itt olyan drámai glorifikálásához emelkedik, hogy azzal egy csapásra a *nagy* drámának legősibb elvéhez és alapjához is eltalál, mely a minél cicomátlanabb és általánosabb érzések fenségével hatott és hódított. Aase és Solvejg: Antigonénak vagy Dejaneirának nem méltatlan nővérei.

Színpadilag *Peer Gyntöt* úgy kell megoldani, hogy megmaradjon költeménynek, hogy lírai nagy lélekzetvétele naturalista genrejelenetekben szét ne aprozódjék. Kiss Ferenc, kire most a főszerep nehéz feladatát bízták, egy előzetes ujságcikkben igen jól jegyezte meg, hogy ez a feladat nem színpadi szituációk megjátszását követeli: az alak lényegéből kell színészi fantáziával és sugallóerővel a szituációkat mintegy előcsiholni és újjáteremteni.

A Nemzeti Színháznak ebben az évadban kétségtelenül ez volt a legodaadóbb és legbecsvágyóbb munkája. Játékstílusban szakítani mertek a meggyökerezett konvenciókkal, a fantasztikumot a színpadi képek s főleg az általán igen szerencsésen alkalmazott világítási hatások a lehetőségig kiszabadították a sivár kézzelfoghatóságból, a versmondás is — habár még mindig egy kissé bátoratlanul — valahára ismét jogaiba lépett ezeken a deszkákon, hol a versnek rendszerint oly kevés a becsülete. Grieg zenéje — az északi érzelmesség e remeke — ezúttal is megtette a magáét, kivált mert gondosan irányított kítűnő zenekar szolgáltatta meg s nem a koldusságunk legkirívóbb bizonyítékaként e helyütt újabban nyakrafőre igénybe vett géplelkű grammo fon.

Nagy színészi feladat — a főalakén kívül — nem sok akad, akár *Az ember tragédiájában*. Valódibb mintázóerőt legfeljebb Aase anyó kíván s azzal a Halmy Margit művésze adós nem is marad. A mű magyar bemutatóján is ő zendítette meg — közvetlen bensőséggel, tiszta és nemes dikcióval — az önkéntes cinkosságig menő anyai szeretetnek ezt a teli és tiszta költőiségű szolamát s vele a jó együttesnek most ismét az élén jár. A Solvejg szerepére énekes színpadról kölcsönként Dobos Anna finom, tartózkodó jelenség, játékaiban is, énekében is keresetlen jellem van. Sugár mint a Dovre véne,

Mátrai Erzsí mint ennek lánya, Környey Paula mint Anitra, Timár mint Gombóntó, Hajdú mint kairói tébolydaigazgató, Turányi mint sátán: az előadás legjobb mozzanataival vonták magukra a figyelmet.

Kiss Ferenc Peerje — ha egyénisége talán nem fedi is tökéletesen Ibsen elgondolását — nagy becsülést érdemlő színészi teljesítmény. A kezdő képekben csak az egzaltációt nem érezte eléggé, ez — úgy tetszik — kívül esik művészi természetén. De már Aase halála jelenetében játéka értékes diadala volt a minden teatralitással szakító monumentális közvetlenségnek. A vándorlás képei során is kitűnően érzékeltette a lanyhuló vérkeringésben a régi temperamentum kemény és konok egységét. Legjobb pedig a vénség pislákoló parazsú alkonyati mozzanataiban volt. Kétségbeesett alkuja az elmúlással, majd boldog megbékélése Solvejg ölében: igazán az érző és vérző lélek művészete volt s nem a színpadi «ábrázolás» számító eszközeié. E momentumokkal a közönséget is mélyen megfogja s a legnagyobb melegséggel a költemény végén tapsolják. Hanem e részben nyíltan meg kell mondanunk valamit. A művész — akárcsak esztendeje a *Macbeth*-ben — a darab befejeztével most is úgy jelenik meg a hívó tapsokra, hogy közben a fejét lemaszkirozza, s ősz fūrteit markában tartva lengeti a közönség felé (mint tavaly a *Macbeth* oldalszakállát). Ilyesmí operettszínházban talán még csak elcsúszik, a Nemzetiben bizonyára nem. A színjáték az *illúzió* tiszteletén épül s ez a függöny utolsó összecsapódása után *egy perccel* véget még aligha érhet. A színpadon látott alakot úgy akarjuk emlékül hazavinni, ahogy azt a függöny utoljára eltakarta; úgy az aggastyán Peerét is — s azt még a Kiss Ferencnek különben igen rokonszenves, ifjú és derűs ábrázatáért sem vagyunk hajlandók cserében feláldozni.

A jégesap.

Zilahy Lajos bohózata a Nemzeti Színházban.

A hazajáró lélek meg a *Süt a nap* között annakidején a Belvárosi Színházban szerzett Zilahy egy sor vidám esztét ezzel a súlytalan bohósággal, melyet most kissé átgalyvanizálva szilveszteréji szórakoztatóul áttelepített legszámottevőbb színpadi sikereinek színhelyére. Írói reputációjához sokkal ez az igen ügyes, de époly üres *farce* hozzá nem járul, a kabarétermésből — melynek otthonai Zilahy színpadírói működésének is kisiskolája voltak — legfeljebb hangjának egyénibb ízessége és nagyobb választékosága emeli ki. A Nemzeti Színház művészei a pehelysúlyú szerepekben szinte valami vakációi örömmel hancuroztak, széltére kiélvezve a felelőtlen komédiázás alkalmi szabadságát. E tekintetben az ilyesmire amúgy is fölöttébb hajlamos Csontos vezérekedett a maga széleslendületű clownériájával, de Tasnády Ilona, Lehotay, Vaszary Piroska, Abonyi s a többiek is derekasan kivették részüket a mulattatásból.

Végül pedig még egy megjegyzést. Az a magyar színpadi szerző, aki egyszer merész elhatározással úgy írja majd meg valamely könnyebb genre-ű művét, hogy abban *Fliegende Blätter*-beállítás, nyámnnyila filozopter vagy tanár, elő egyáltalán *nem* fordul: forradalmi újtónak fog tartatni s pusztán e negatívummal a meghökkenést és lefegyvert kritikának hódolatára már eleve is bizton számíthat.

Kényes válópör.

Pierre Veber és Alex Madis bohózata a Vígyszínházban.

«Történik ma, Párizsban» — mondja a színlap. De ebből a «má»-ból legfeljebb annyit kapunk, hogy a darabban nőügyvéd is szerepel, ami különben

szintén nem nagy ujság, mert ezzel a speciesszel már *Az ügyvéd és a férjé-*ben is találkoztunk. Minden egyéb vonatkozásban a bohózat nem is tegnapi, hanem tegnapelőtti. Még «párizsi» volta is abban az értelemben veendő, ahogy ez a fogalom közönségünk tudatában a Vígszínház indulása idejétől kezdve gyökeret vert: azóta patrónfestészet lett belőle, pedig időközben még a szobafestőipar fölött is megfordult az idők járása. A házastársak, akik közül mindegyiknek a «füle mögött» akad valami, a kokott, ki valamennyi férfiszereplő multjában «előfordult», a kedélyes törvényszéki tanácselnök, aki maga sem jobb a Deákné vásznánál, melynek leméréséhez a rőföt éppen ő tartja kezében: egytől-egyig «schwankende Gestalten» a levitézlett «francia bohózat» távoli kódéből. S ilyenkor még az is kiderül, hogy a sokat emlegetett «vígszínházi játéktípus», melynek tekintélye va-

laha ennek a műfajnak egyenértékű tolmácsolásán nőtt meg, most már — s ezen éppen nincs mit sajnálni — a keményebb feladatok megoldásához jobban talál, mint az efféle «frott» ügyecskék kápráztató lepergetéséhez. Titkos Ilona hol a dráma hangnemébe téved, hol az operett egysíkú stílusába, csak éppen a fesztelen bohózati könnyűség nem lendíti játékát. Törzs is túllendül ezen a demarkációs vonalon a rikitó pojácáskodás felé. Csor-tosban legalább valódi bonhommia is van. Makay Margit a pompásan pointírozó beszéddel remekel. Rajnainak is akad nem egy jó mozzanata. Sulyok Máriáról most is azt sejtjük, hogy a komolyabb hangnemben komolyabb sikerek várják. Pártos Erzszi friss groteszkje az epizódrésznek nagy erő-sége. S végül említés nélkül a Stella Adorján ötletes fordítása s a Hegedüs Tibor rendezői ügyessége se marad-jon.

Rédey Tivadar.

Képzőművészet.

Műcsarnok.

A Képzőművészeti Társulat téli kiállítását a Műcsarnokban ezúttal sem jobb, de rosszabb sem, mint e sokat támadott Társulat egyéb seregszemléje. Ha igaz, mit a napilapok írnak, a Műcsarnok régóta vajudó ügye végre békés megegyezés fináléjába torkollik, vége lesz az áldatlan művész-harcnak, mely egymás tekintélyének rombolásával rendkívül sokat ártott a művészet ügyének. Azzal, hogy a konzervatívok a moderneket örülteknek kiállították ki, a moderneket az öregeket és ifjú-öregeket tehetségteleneknek, nem a közönség járt rosszul, hanem maguk a festők és a szobrászok: a közönség elszokott a vásárlástól, mert sem örültek, sem tehetségtelennek mondott művekért nem akart pénzt áldozni. A Műcsarnokot ma birtokló csoportnak be kell látnia, hogy a merev el-

zárkózásnak nincs értelme. A nagy épület a magyar művészet egyetemességéé, ha minden igaz művész szóhoz jut falai között, kiszorulnak azok a dilettánsok, akik a mai nívót oly kétségbeejtően lerontották. Zalának vagy Karlovszkynak nincs szüksége a harcra, a merev elutasítás álláspontján azok állanak, akiket egy esetleges művészbéke versenyre képtelenné tesz és eltüntet a porondról. Ezek azok a festők és szobrászok, kik a négyszáz-harminc kiállított tárgy közül háromszázötvennel szerepelnek, szörnyű olajképekkel, dilettáns aquarell-virágcsendéletekkel, divatjamult genrefigurákkal, melyek lámpagyárak bronzszobor-remekait idézik emlékezetbe.

A téli kiállítás emlékezetesebb alkotásait az ujjainkon el lehet számlálni. Az arcképek közül kimagaslik *Karlovsky Bertalan* két műve, különösen